

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО
ДІАЛОГІЧНОГО НАВЧАННЯ В ПЕДАГОГІЧНОМУ
ЗАКЛАДІ**

В статтє представлєны пути формироваия готовноста студєнтов к диалогическому обучєнию, даны методика

аналитического и синтетического видов обучения, задания и упражнения для усвоения приемов и навыков диалогического речевого общения.

The means of the formation of students' readiness to a dialogic training are introduced in the article. The author points out the methods of synthetic and analytic training, gives exercises for learning methods and for mastering practical skills of dialogic communication.

На основі аналізу педагогічної практики, систематичного спостереження за діяльністю студентів і викладачів, результатів діагностичного етапу дослідження, теоретичних вихідних положень з досліджуваної проблеми ми передбачали, що для успішного формування готовності до діалогічного навчання, що виступає важливою характеристикою професіоналізму сучасного педагога, необхідно сконцентрувати зусилля на реалізації у навчанні таких змістових блоків підготовки студентів:

- Особистісно-гуманітарної орієнтації;
- Системного бачення педагогічної діяльності, побудованої на принципах діалогізації її змісту;
- Формування творчої особистості засобами діяльності з предмета у формі діалогу;
- Формування рефлексивної, комунікативної й емоційної культури майбутніх педагогів;
- Розвиток здібностей до різних видів творчої й інноваційної діяльності.

Ми виходили з того, що процес формування готовності студентів до діалогічного навчання буде протікати успішно, якщо забезпечити студентам активність комунікативного процесу, різноманітність видів діалогічного спілкування, психологічний комфорт, що стимулює саморозкриття студентів у навчальному діалозі, співпрацю і співтворчість у системі "викладач-студент". Майбутні педагоги повинні опанувати методику особистісного розвитку учнів, їхньої індивідуальності, здатності до самовдосконалення і культурного самозбагачення. В особистісно-

орієнтованій системі основними освітніми процесами стають утворення смислу (О.М.Леонт'єв), розливальне навчання (С.Л.Братченко, В.М.Вєргасов, В.В.Давидов, В.І.Загвєздинський, З.І.Калмикова, Д.Б.Ельконін), педагогічна підтримка індивідуальності (Є.І.Головаха, Н.В.Паніна) і виховання, тобто турбота про духовно-моральне становлення особистості.

Ці процеси вимагають подальшого удосконалення підготовки педагогічних кадрів.

Ми схильні думати, що підготовці майбутнього вчителя як гуманної, духовної і творчої особистості, готової до діалогічного спілкування, що вільно оперує різними способами педагогічної діяльності, у тому числі і навчальним діалогом, багато в чому сприяє морально-психологічна атмосфера, інноваційні зміни, що відбуваються у педагогічному процесі. Головними принципами оновлення навчання у вищому педагогічному закладі повинно виступати культурне середовище, реалізоване у формі діалогу культур, у якому моделюється цілісний світ людських взаємин, забезпечується психологічний комфорт, духовно-моральне благополуччя і досягнення успіхів у професійному становленні майбутніх педагогів. Перебування в такому середовищі забезпечить майбутньому фахівцю не тільки комфортність, психологічну захищеність, умови для творчості в обраній професійній сфері, але й озброїть їх методикою творення виховного середовища в школі, досвідом діалогічного спілкування в системі "учитель-учень", технологією діалогу культур. У зв'язку з цим формуючий експеримент, що проходив на базі Криворізького державного педагогічного університету зі студентами різних факультетів, вирішував такі завдання:

1. Проведення корекції змістового аспекту і реалізації діалогічного підходу до організації педагогічної підготовки студентів з урахуванням пізнавальних мотивів і потреб, їхньої професійної спрямованості, характеру їхнього ставлення до діалогічного навчання; на основі особистого досвіду тих, кого навчають в умовах діалогічного спілкування;

2. Розробка й експериментальна перевірка змісту практикуму "Діалогічне навчання", тренінгів діалогічного

спілкування і системи дослідних завдань, спрямованих на набуття у студентів професійно-особистісних якостей, що забезпечують результативність діалогу в навчальному процесі.

3. Виявлення й експериментальна перевірка сукупності умов, що забезпечують результативність педагогічних дисциплін у формуванні готовності студентів до діалогічного навчання.

При розробці змістового аспекту дослідного навчання встановлювалося, що готовність студентів до діалогу культур як культури спілкування з учнями багато в чому визначається тим, як майбутній вчитель опанує теорію діалогу, методіку і технологію діалогічного навчання, наскільки його особистісні якості будуть відповідати вимогам до діалогічної діяльності і спілкування, як він оволодіє діалогічними вміннями і доможеться стійкості постановки і позитивної мотивації на використання діалогу в навчальному процесі.

У дослідно-експериментальній програмі передбачалося два види навчання: аналітичного і синтетичного, котрі були спрямовані на озброєння студентів методикою і технологією навчального діалогу. Завдання полягало в тому, щоб виявити в процесі формуючого експерименту ефективність аналітичного (від поелементного складу до загального уміння) і синтетичного (цільового освоєння видів діалогу) шляхів навчання "діалогічної дидактики".

Відмінності між цими двома видами навчання наочно представлено в таблиці.

Таблиця

Особливості аналітичного і синтетичного навчання

Аналітичне навчання	Синтетичне навчання
1. Теоретична підготовка	1. Теоретична підготовка
2. Структурно-компонентний тренінг навчального діалогу	-
3. Вирішення педагогічних завдань з діалогічного навчання	-

4. Практичне проведення навчальних діалогів в імітаційній групі	2. Практичне проведення навчальних діалогів в імітаційній групі
5. Проведення уроку-діалогу	3. Проведення уроку-діалогу

У формуючому експерименті брало участь 3 групи.

I група аналітичного навчання основам навчального діалогу.

II група синтетичного навчання основам навчального діалогу.

III група – контрольна, у якій навчання основам навчального діалогу не проводилося.

Технологією дослідного навчання передбачено чотири основні етапи:

- етап обґрунтування, на якому визначалися: а) ціннісні орієнтири; б) цілі діалогічного навчання, яких треба було досягти до кінця реалізації дослідної програми; в) формальні аспекти, що стосуються контексту навчального процесу з використанням діалогу і його змісту; г) конкретні методики, завдання, тренінги, що дозволяють реалізувати поставлені цілі; д) час, місце, контингент студентів; е) методичне оснащення навчального процесу;

- етап прийняття рішення, на якому було розроблено: а) конкретну програму дослідного навчання; б) навчально-методичне забезпечення діалогічної побудови навчальних занять; в) визначено форми, методи і засоби, що дозволяють здійснити реалізацію наміченої програми;

- етап здійснення передбачав: а) конкретну організацію дослідного навчання; б) колектив безпосередніх учасників і виконавців; в) систему стимулювання комунікативно-діалогічного середовища; г) удосконалення, коректування змісту дослідних завдань; д) вибір способів реалізації дослідного матеріалу й інноваційних стратегій навчання; е) створення необхідних умов, що забезпечують результативність дослідного навчання у вирішенні поставлених завдань;

- етап освоєння, коли навчальний процес перестав

усвідомлюватися як інноваційний, а стає звичним у дидактичній діяльності вищої школи, що має свої цілком визначені функції і статус.

Дидактичні аспекти дослідної роботи передбачали такі принципи:

1. Взаємозв'язок мотиву, що визначає потребу до професійного росту через перетворення себе і своєї діяльності в діалозі, з потребою оволодіти діалогічними вміннями і сформуванню високий рівень комунікативності.

2. Взаємодія, співпраця і співтворчість у навчальному процесі, побудованому на діалогічній основі.

3. Рольової перспективи та імітаційно-ігрового моделювання в навчальному процесі.

4. Самоконтроль і самокорекція діалогічних умінь і якостей особистості в процесі пошуку виходу з навмисно створених комунікативних ситуацій.

5. Комунікативності, залученості студентів у ситуації діалогічної взаємодії в навчальному процесі; постійної рефлексії і емпатії, що досягаються зворотним зв'язком через аналіз кожним учасником діалогу тих реальних результатів, яких домагається кожен студент у діалогічному навчанні.

Завдання і вправи щодо формування готовності студентів до діалогічного навчання

Мета: Розвиток професійних якостей особистості студентів, що забезпечують результативність діалогічного навчання.

Завдання 1. Дайте оцінку настрою учня. Партнером може бути ваш товариш.

а) модальність +, -, 0;

б) енергійність;

в) загальне мотиваційне тло.

Завдання 2. Передбачте реакцію школярів на ваше посилення: "Сьогодні пишемо контрольну роботу!", "Після уроків усі на прибирання території!", "Завтра їдемо на екскурсію!" і т.п.

Вправи на розвиток експресивних здібностей студентів:

1. Передайте інтонацією різну модальність фраз:

“Михайленко, завтра запросите в школу своїх батьків!”, “Ткачов, вийди з класу!”, “На це питання відповідає Семенюк!”.

2. Покажіть жестом різні змісти слів: багато - мало, добре - погано, тихіше – голосніше.

Вправи на відпрацювання умінь:

а) будувати бесіду

Складіть план бесіди на тему ... (мета – з'ясувати знання учнів з даної теми);

Виявіть думки учнів із приводу ... (мета – спонукати учасників до оцінних суджень);

Доведіть свою позицію в умовах суперечки:

- виділіть тезу й обґрунтуйте її за допомогою ряду аргументів;

- знайдіть помилки в аргументації партнера.

б) будувати діалогічний виклад (побудуйте пояснення теми за схемою: проблема, вихідні дані, варіанти вирішення, апробація варіантів вирішення з залученням думок учнів).

в) будувати спілкування з різних рольових позицій:

Учитель – батько - дитина

Учитель – дорослий – дорослий

Учитель – дитина – батько.

Завдання на проведення навчальних діалогів в імітаційній групі (як імітаційна група виступає частина студентів академічної групи. Друга частина є членами експертної комісії):

Студентам пропонується тематика навчальних діалогів:

Діалог-бесіда – “Краєзнавство і рідна природа”,

“Географічне положення України”,

“Населення СНД”.

Діалог-міркування – “Тваринний світ і екологічна проблема України”.

Діалог за практичною ситуацією – “Металургія Криворіжжя й екологія”.

Діалог-дискусія – “Економічна незалежність України й інтеграція СНД”.

Заняття в імітаційній групі ми використовували для відпрацювання різних комунікативних дій, моделей

діалогічного спілкування. Ми виходили з того, що в цей час інтерес до моделей спілкування постійно підвищується. Розробляється ряд теорій, що торкаються окремих аспектів спілкування: теорія масової комунікації, теорія діалогових комп'ютерних систем, теорія аргументації й ін. Тому в зміст підготовки вчителя до діалогічного навчання необхідно ввести комплексну теорію моделі спілкування. Майбутній педагог повинен не тільки мати чітке уявлення в теоретичному аспекті про типи діалогу, але й накопичити особистий досвід комунікативних дій і мовних жанрів. М.М.Бахтін, говорячи про "мовні жанри" стосовно до мовних дій, висловленням, порівнював їх до "відносно стійких типів висловлень". Ми у своєму дослідженні при розробці типології комунікативних дій використовували різні групи ознак, що могли служити вихідною теоретичною базою при осмисленні студентами діалогічного простору, а саме:

- сфера спілкування;
- місце, де відбувається діалог (академічна група, шкільний клас, аудиторія, батьківські збори і т.п.);
- вид практичної діяльності, частиною якої є цей діалог;
- характеристика учасників діалогу (комунікантів) і їхніх рис (індивідуально-особистісні особливості, досвід діалогічної взаємодії, ступінь активності і самостійності суджень у діалозі, ініціативність, емоційний настрій і ін.);
- хронологічний період, до якого відноситься діалог;
- тип стратегічної практичної мети кожного учасника діалогу;
- тематика діалогу;
- характер інформації, що розгортається в діалогічному тексті (узагальнююча – конкретна, пряма, евфемічна, якісна – кількісна, різна за модальністю і т.п.);
- характеристики діалогічного тексту (у словах, реченнях, часових репліках та ін.);
- композиція діалогу (схеми діалогічного тексту, що відбивають динаміку діалогічного спілкування на рівні чергування тактичних комунікативних цілей);

- мовна культура, мовна компетенція (власне лінгвістична компетенція; практична компетенція, тобто, здатність висловлюватися зв'язно, у потрібному контексті, створювати нові мовні моделі впливу на комунікантів; соціокультурна компетенція, що поєднує питання етичної відповідальності, знань про культуру і закони спілкування; стратегічна компетенція, що припускає конструювання мовних зворотів, компенсаторську стратегію при виникненні збоїв у діалогічному спілкуванні).

У запропонованих завданнях увага студентів акцентувалася на обробці базисних категорій моделей діалогічного спілкування: розумінні і вербалізації. Розуміння передбачає витяг з тексту діалогу певної сукупності знань: знання, закріплені в семантиці мови, і практичні цілі, що спрямовують використання професійних знань у поєднанні з мовними. Розуміння є складним багатофакторним процесом. Розмаїтість типів діалогу в навчальних цілях дозволяє майбутнім педагогам набути прийомів і навичок діалогічного мовного спілкування.